

UiT Norges arktiske universitet

ČSV

Samisk motstandskraft

*Samisk ungdoms syn på egne liv,
ressurser og helse*

Siv Kvernmo, professor/overlege

UiT Norges arktiske universitet/UNN HF

ČSV – vis samisk ånd

SAMER, BRUK CSV!

ČSV! Vær hilset. Ja, du undres vel på hva denne hilsen skal bety, dersom du ikke har hørt den før. Undres, ja det gjorde engang for lenge siden også en ung kvinne i Nasaret, som fikk besøk fra selve himlen. Ikke alle hilsener kommer fra himlen og har samme innhold. — ČSV er meget mere enn en ny hilsemåte på samisk. ČSV kan bære så mangt i seg. Det skal heretter innarbeides i folket som et kjenningsignal, en appell, et kamprop, en fredshilsen, et kontaktd, det rekkes ut som en moralsk støtte til minoriteten, det skal være en kilde til stadig nye ideer, det skal

klinge i toner på eterens bølgjer, i sang, i joik. — ČSV er ikke bare et velment ønske slik som «goddag» eller enda mere meningsløst såsom «ha det» — ČSV appellerer til det innerste i hjertet på alle samer. Det er nærmest å likne med en person, en siags åndelig «tre-enighets», (de tre bokstaver), ikke guddøms tre-enighet, men en ny-skapning, noe som alltid har vært i samisk ånd og folkesjel, en «Eva» som måtte komme i sin tid for å føre sameøkten videre, så det ikke skal gå til grunne...

Hermed er langfra alt sagt. En må bare undres på hvor-

dan de såkalte tilfeldigheter, eller direkte meningsløsheter av og til i livet dog samler så mange fakta i seg at det som blir sluttresultatet er en meningsfylt nyskaping, en kilde til mange nye ideer, som det er blitt i dette tilfelle i den samiske åndsverden! ČSV.

La meg ta lyd bokstaven til et eksempel. Det føres ord med mening i som en i det hele tatt kan danne i samisk språk med den nevnte bokstav som leder, er ordet čáába, som betyr vakker eller pent. Det begynner vakker, ja i herlighet. Sier ikke det noe? Uten denne bokstav intet lys (čuoogga) i den samiske verden, intet skritt (čááa), ingen far (čááe), ingen mor (på sørsamisk: čiččá). Ja, tenk om vi ikke hadde bokstaven č da ville noe av klangen i språket blitt bortle. (č kommer nærmest t s i norsk).

ČSV har ingen mening i seg sjøl. Det kan ikke uttrykke noe uten vokaler. Det ville ha vært det samme som om en norsktaende nordmann fikk utlevert bokstavene LVT. Slik som de står på prent sier de ingen ting. Han må selv gi det mening og innhold. Finne nøkkelen. To bokstaver til og han oppdager med forundring og glede at han har fått utlevert selve LIVET. La meg si det med en gang at tre forannevnte bokstaver ČSV betyr ikke livet på samisk, men de kan gi Hv til så mangt dersom de blir tolket rett, men hver bokstav for seg. F. eks.: «Čuoajatekut same vuolli», (Jon Eldar Einjord). D. e.: Syng samiske melodier. Neste: «Čáálet sámigiela vuokkasit». (Alf Isak Keskitalo). Skriv samisk hevisk. Eksemplene kunne forlæres, og re-

Side 3

Skriv samisk hevisk. Eksemplene kunne forlæres, og resultatet ville bli en Samisk hustavie. Samiske paroler til sin egen rass. o.s.v. Bokstavene ČSV inneberer alt dette og mere til.

Slik kunne vi fortsette å bruke «konsentratet» ČSV. La det komme på brev og konvolutter fra venn til venn, om du ikke får trykt det, så tegn det selv. La oss få ČSV-vimpler i samiske farger i IT, matoteg ved siden av vårt lands flagg. Vi har alt fått to ČSV-sanger (selvsagt på samisk). La ČSV-tegnet finnes på pyntenaler i sølv og bein, på samenes biler og frontruter, på husets ytterdør. Dette er en måte samene kan finne hverandre på, komme ut av isolasjonen, markere på en verdig måte at de er til. Ikke overdriv, ikke ødelegg. Vis selv det du venter av andre: respekt for ditt symbol. Hils hverandre heretter med utropt: ČSV! Lykke til! Fortsett!

Med ČSV-hilsen
Anders Guttormsen

Særtrykk av
Lappcodicillen
ad 1751

som fulgte som bilag til SAgat nr. 2/1971. kan fås kjøpt ved henvendelse til forretningsførerens, adr. postboks 63, 9801 Vadsø. Prisen er kr. 2,00 pr. stk + porto, ved kjøp av minst 10 eksemplarer portofritt tilsendt.

Mii fer'tet
gielamet gævahit,
ávčohii Alf Isak

Hui ávkalaš ja buorre čoakkin Sirmas viidosabbot 1. siidos.
vui Trondheim gávpuhis 1760is, dan várás at-

Såget 28/10-1972

Gjest i podkasten Gozuid Alde: – «ČSV» er samer som tar stor plass – NRK Sápmi - samiske nyheter, kultur ...

Besøk

Bilder kan være beskyttet av opphavsrett. Finn ut mer

Dagens unge same – hvordan står det til?

Unge same bærer en stor byrde, ifølge Noereh-leder Biti-Jessen

nrk.no

Open

Unge har plikt til å føre kulturen videre

Anders Kalstad (24) er opptatt av å ta del i tradisjoner og samfunnsutviklingen i Sápmi. Han forsøker å få mer kunnskap om samiske tradisjoner, spesielt håndverk.

Foto: Amalie Nygård Jakobsen

Anders Kalstad synes det er kult at det har blitt en lavere terskel for å kle kofte.

FOTO: AMALIE NYGÅRD JAKOBSEN / NRK

Moderne same

– Det har det vært en oppvåkning, og det er blitt mer kult å være same. Blant nordmenn har **Disconnect** mer populært å drive med slektsgransking, og da har mange funnet ut at de har samisk tilhørighet, sier John-Egil Svinsås Johansen Magga (22).

John-Egil Svinsås Johansen Magga, er opptatt av å bevare det samiske språket. Det finnes syv samiske språk, og tre av de er levedyktige, resten har få brukere.

FOTO: AMALIE NYGÅRD JAKOBSEN / NRK

Samisk ungdomshelse- Umeå i 2021 og Tromsø i 2023

- Hvilke tema er viktige for samisk ungdom?
- Hva mener samisk ungdom om sin egen helse og egne liv?

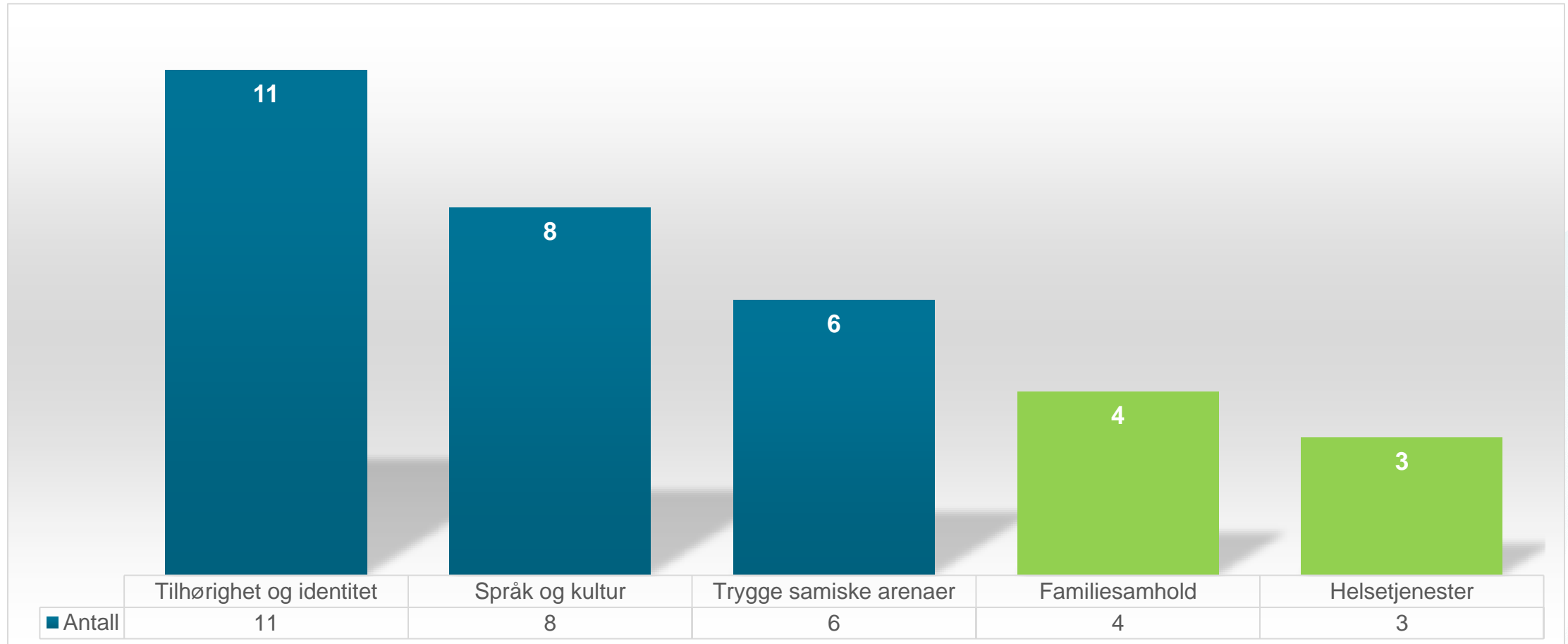

Ungdoms som forskningspartnere

- Hva mener samisk ungdom om sin egen helse og egne liv?
- Hvilke tema er viktige for samisk ungdom?
  - Hvilke tema i livet er viktig for egen helse?
  - Hva styrker god helse?
  - Hva hemmer god helse (helseisiko)?
  - Hva kjennetegner en god helsetjeneste

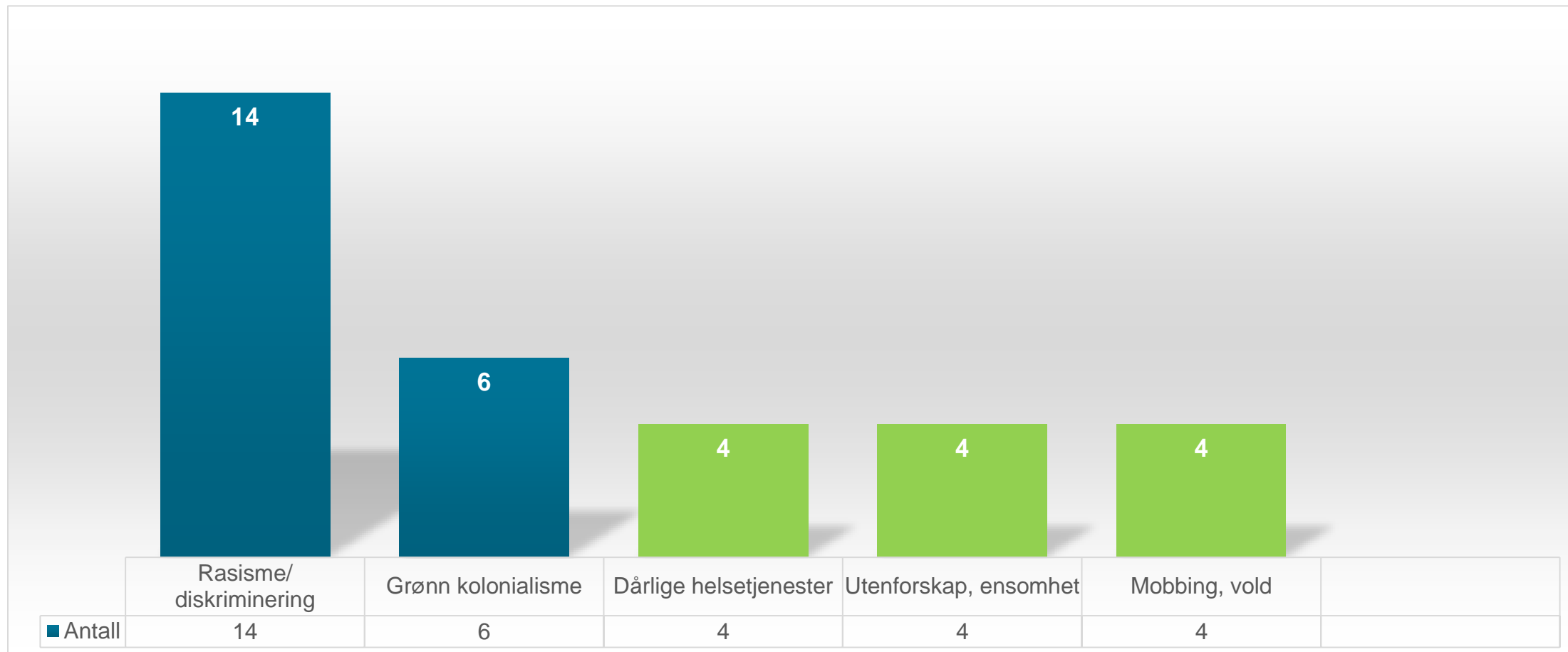
*I dag:
Hvilke er de viktigste faktorene (max 3) som styrker unge samers helse?*

Resiliens

- Identitet og samhørighet
  - Etnisk identitets betydning:
    - Bra for rus, men ellers?
    - Økende grad av samisk bevissthet og identitet på kysten
    - Påvirkes av samisk språk og kontekst
  - Norsk identitet:
    - Beskytter mot psykiske helseplager
- Språk og kultur
  - Samisk språkkompetanse beskytter mot angst og depresjon
- Trygge samiske arenaer (samiskdominerte områder)
  - Svært viktig for psykisk helse og samisk identitet

Idag: Hvilke er de viktigste helserisikoer vi trenger å vite noe om blant unge samer?

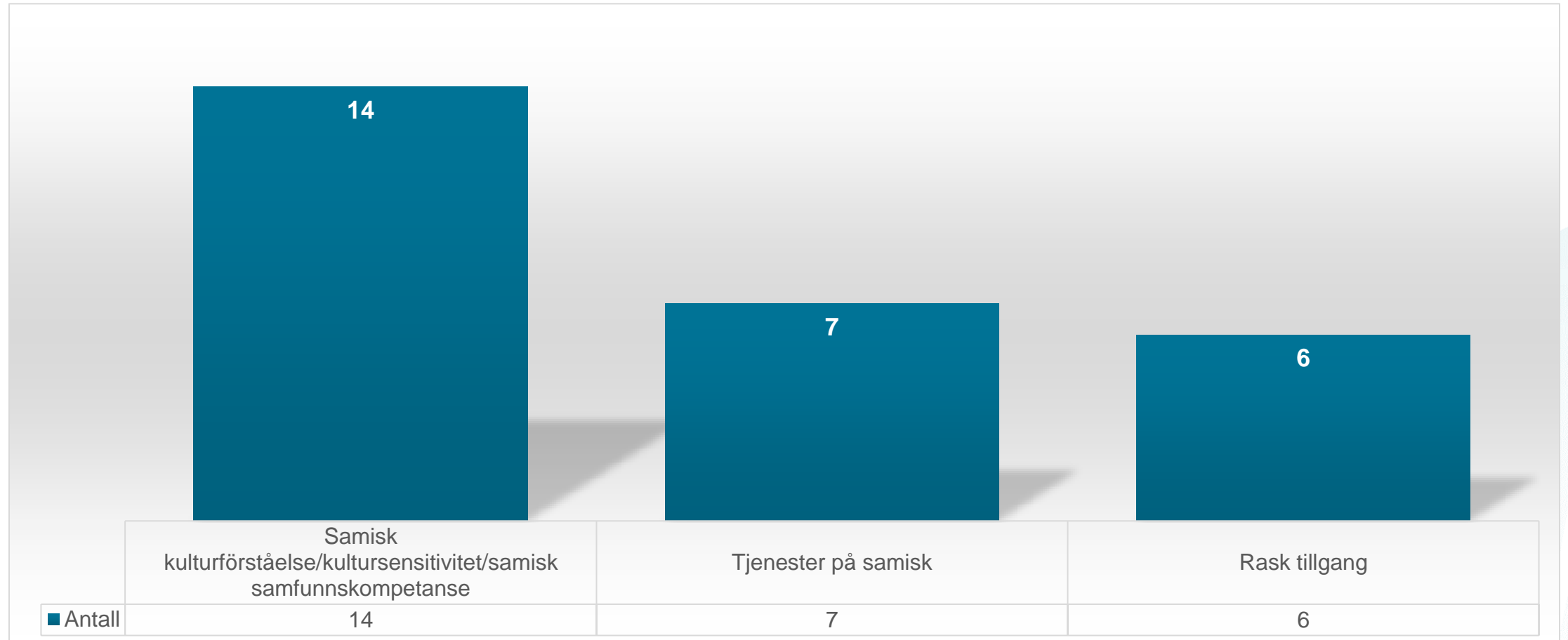

Helserisiko

- Rasisme og diskriminering
  - Rasisme oppleves oftere hos samisk ungdom
  - Rasisme truer psykisk helse hos samisk ungdom, men også hos ikke-samisk ungdom
  - Ungdata 2021:
- Grønn kolonialisme
  - Nytt tema.
  - Ungdata 2021: 36% av samisk ungdom i Finnmark ganske eller veldig bekymret.
- Dårlige hestetjenester
  - Samisk ungdom bruker helsetjenestene i mindre grad enn ikke-samisk ungdom, men ikke i 2021 Ungdata
- Utenforskap
  - Samisk ungdom som lever i marginale samiske områder og føler seg marginalisert, har dårligst psykisk helse

Idag: Hvilke er de viktigste (max 3) områdene for gode helsetjenester for unge samer?

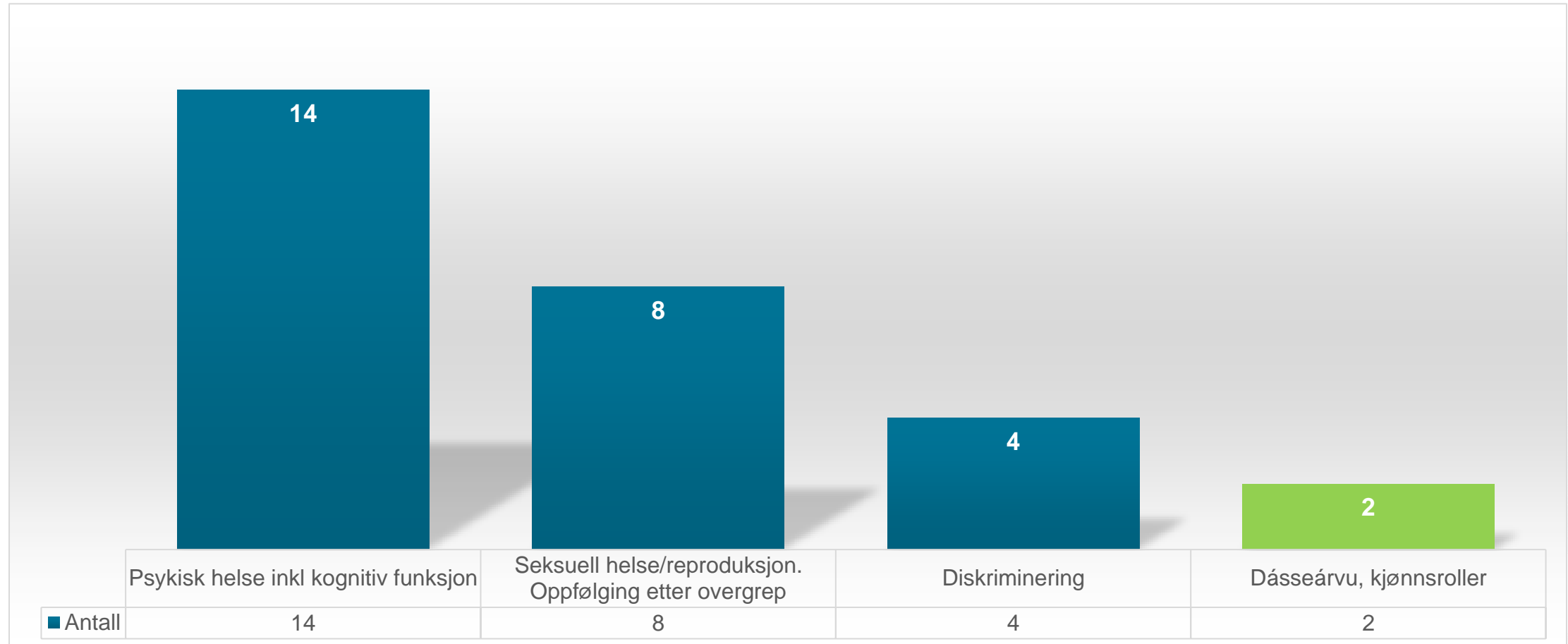

Gode helsetjenester

- Kultursensitive, kulturforståelse og samisk kompetanse
  - Dette vet vi ikke noe om hos samisk ungdom i studier?
  - Men, kulturelle aktiviteter beskytter
- Tjenester på samisk
  - Heller ikke dette vet vi noe om
- Rask tilgang
  - Og heller ikke dette
- Konklusjon: Helsetjenesteforskning og samisk ungdom- er et utforsket felt

Hvilke er de viktigste (max 3) helseområdene å kjenne til for unge samer?

Viktige helseområder for unge samer

- Psykisk helse og kognitiv funksjon
  - Ikke overraskende
  - Samisk ungdom tar ansvar for sin helse, men er de også opplært til at samer sliter psykisk?
  - Ungdata 2021: Samisk ungdom mer deprimert, men opplevd livskvalitet like god
- Seksuell og reproduktiv helse/oppfølging av overgrep
  - Samisk ungdom opplever generelt ikke flere overgrep enn ikke- samiske
  - Men, samiske gutter skiller seg ut
  - Nord-sør gradient
  - Ungdata 2021:
- Diskriminering og mobbing
  - Tidligere: Flere samiske ungdommer enn ikke-samiske blir diskriminert,
  - Men det førte ikke til mer angst og depresjon. Hvorfor?
  - Ungdata 2021: Samisk ungdom opplever seg mer mobbet enn ikke-samer og mobber også mindre

Samisk ungdomshelse- fremtidige utfordringer og muligheter

- Ungdom som partnere I fremtidig forskning
- Fokus på resiliens, ikke bare problemer
- Fokus på forhold som styrker samisk identitet og tilhørighet
- Utvikle gode intervensjoner – lytt til ungdommen
- God ungdomshelse henger sammen med gode og bærekraftige omgivelser

Takk til alle de flotte samiske ungdommene som bidro i ungdomskonferansene!

Ollu giitu!